

KEMAL TAHİR'İN MODERNLEŞME ALEGORİSİ: *BOZKIRDAKİ ÇEKİRDEK*

KEMAL TAHİR'S ALLEGORY OF MODERNIZATION: *THE SEED IN THE STEPPE*

Atalay GÜNDÜZ*

Öz

Bu çalışma, Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* (1967) romanını Bourdeiu'nün habitus, alan, oyun, sermaye, illusio ve doxa gibi anahtar kavramları ışığında ele almaktadır. Kendisini solda konumlayan Marksist bir yazar olarak Tahir, diğer sol aydınların 1940'ta açılan ve 1953'te sonlandırılan köy enstitülerine karşı göstermiş olduğu mitleştirici sempatiyi sorunsallaştırıp sağdan enstitülere karşı yöneltilmiş suçlamaların bir kataloğuyla mit bozucu bir tutum sergiler. Romanda Şirin köyünün yanı başında kurulmak üzere olan enstitüye karşı köyün mikro alanında hâkimiyet kurmuş simgesel, ekonomik, dini, sosyal, siyasi sermaye sahipleri kendi temel birikimlerini tehdit eden bu (kurmaca) modern devlet kurumuna, Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsüne karşı topyekûn bir direnme göstererek mevzi savaşına girişirler. Bu bağlamda Tahir'in romanını Türk modernleşmesinin zorluklarının bir alegorisi olarak okumak mümkündür. Yazar, Türk modernleşmecilerinin Anadolu'ya cansız ve edilgen canlandırılmayı bekleyen bir potansiyel olarak bakışını eleştirir. *Bozkırdaki Çekirdek* tam tersine köyün toplumsal habitusunun ne kadar canlı, ne kadar devingen ve kendi içinde stratejiler geliştirmek konusunda ne kadar yaratıcı olduğunu betimlemeye çalışır.

Anahtar Kelimeler: Türk modernleşmesi, köy enstitüleri, Bourdieu, Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek*

Abstract

Adopting Bourdieu's concepts of field, game, capital, illusio, and doxa as a framework, this study aims to analyse Kemal Tahir's novel *The Seed on the Steppe*. As a Marxist novelist who positions himself in the left, Tahir problematizes the unquestioning support on the village institutes which were established in 1940 and terminated in 1953, and displays a debunking attitude with a catalogue of accusations against the institutes from the right. The owners of symbolic, economic, religious, social, and political capitals who have established dominance in the microsphere of the village of Şirin embark on an overall war against this (fictional) modern state institution, the Dumanlı Boğaz Village Institute, which is about to be established next to the village and threatens their own basic accumulations. Within this context, it is possible to read the novel as an allegory of the challenges of Turkish modernization. The novelist criticizes the Turkish modernists' view of Anatolia as a lifeless and passive potential waiting to be revived. The novel on the contrary attempts to depict how lively and dynamic the social habitus of the village is, and how resourceful it is in developing strategies from within.

Keywords: Turkish modernization, village institutes, Bourdieu, Kemal Tahir, *The Seed in the Steppe*

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mütercim-Tercümanlık Bölümü, İzmir / Türkiye, atalay.gunduz@deu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0325-5191

Giriş

Bozkırdaki Çekirdek Kemal Tahir'in (1910-1973) romancılığında *Sağırdere*¹, *Körduman*², *Rahmet Yolları Kesti*³, *Yediçınar Yaylası*⁴, *Köyün Kamburu*⁵ gibi köyü anlatan romanlarında yaptığı sosyolojik tahlillerden sonra gelen bir ustalık eseridir. Roman *Devlet Ana*⁶, *Köyün Kamburu*, *Esir Şehrin İnsanları*⁷, *Yorgun Savaşçı*⁸ kadar çok bilinmese de; özellikle siyasal okumalar söz konusu olduğunda Türkiye'deki sağ ve sol siyaseti birbirinden ayıran en temel meselelerden biri olan köy enstitülerini ele alarak güncelliğini yitirmeyen bir hassasiyeti işlemeyi başarmıştır.⁹ Tahir'in eseri 1940'ta köye öğretmen yetiştirmek için kurulan köy enstitülerini siyasal, sosyolojik, ekonomik, pedagojik boyutlarıyla sorunsallaştırmakla kalmaz, daha da geniş bir perspektiften yaklaşarak Türk modernleşmesinin karşılaştığı zorlukların bir alegorisini de sunar. Kayalı'nın deyişiyle Tahir'in yaptığı, köyü "tarihten gelen bir süreçle açıklama çabasıdır"¹⁰. Kimselerin bulup çıkaramadığı çekirdeği yeşertme iddiasındaki modernleşmeciler, karşılarında kurulu düzende hâkim mevzileri işgal etmiş ve değişimle güçlerini yitirecek alanın egemenlerini bulurlar. Bir fikrin, bir idealin *illusio* ile harekete geçmiş olan modernleşmeciler arkalarında politik sermayenin gücü olduğu müddetçe bir nebze de olsa etkili olurlar. Öte yandan derine kök salmış geleneksel yapıların hâkimlerinin sermaye birikimleri ve oyun duyguları, tarihsel birikimleri öylesine güçlüdür ki eğitim alanının aktörleri alanda mevzi kapma savaşında çoğu zaman güçsüz ve çaresiz kalır.

Toplumsal sorunları tarihsel derinlikleri içinde bir bilim insanı titizliğiyle işlemeye çalışan Kemal Tahir'in eserlerine sosyolojik bir perspektiften yaklaşan çalışmaların¹¹ yazarı bir edebiyatçı

1 Kemal Tahir, *Sağırdere*, İthaki Yayınları, İstanbul 2016.

2 Kemal Tahir, *Körduman*, İthaki Yayınları, İstanbul 2019.

3 Kemal Tahir, *Rahmet Yolları Kesti*, İthaki Yayınları, İstanbul 2017.

4 Kemal Tahir, *Yediçınar Yaylası*, İthaki Yayınları, İstanbul 2008.

5 Kemal Tahir, *Köyün Kamburu*, İthaki Yayınları, İstanbul 2006.

6 Kemal Tahir, *Devlet Ana*, İthaki Yayınları, İstanbul 2017.

7 Kemal Tahir, *Esir Şehrin İnsanları*, Adam Yayınları, İstanbul 1993.

8 Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*, İthaki Yayınları, İstanbul 2016.

9 17 Nisan 2022, köy enstitülerinin açılışının üstünden 82; kapatılışının üzerinden de 69 yıl geçmişken Twitter'da kısa bir gezintide bile bu meselenin sağ ve solu nasıl hala iki kampa böldüğünü görmek mümkün. CHP'li pek çok belediye resmi hesaplarından etkinliklerini duyururken, Atatürkçü ve sol basında çıkan yazılar verilmiş, gene sol eğilimli yazarların ve siyasetçilerin paylaşımları dikkat çekmektedir. Sağ eğilimli Yeni Akit yazarı Mustafa Armağan, Star gazetesi yazarı Mustafa Sabri Beşer bu okulların Osmanlı'nın sonunu hazırlayan fikrin yuvası, birer indoktrinasyon odağı olduğunu yazmaktadırlar. Kemal Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* romanını yazdığı altmışlarda meselenin çok daha keskin bir şekilde tartışıldığını söyleyebiliriz.

10 Kurtuluş Kayalı, "Kemal Tahir'de Köy ve Köylülük", ed. E. Eğribel-U. Özcan, *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, Kızılelma Yayıncılık, 2003, s. 43.

11 Muhammed Hüküm, *Şair-Sosyolog: Kemal Tahir: Sosyolojik Bir Bakışla Kemal Tahir Romanları*. İthaki Yayınları, İstanbul 2017; H. Bayram Kaçmazoğlu, "Kemal Tahir Düşüncesinde Yerliliğin Sosyolojik Dayanakları", *Sosyologca*, (2019); Baykal, A. M., *Türk Sosyolojisinde Doğu-Batı Çatışması: Kemal Tahir ve Baykan Sezer Örneği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale 2020; Avcı, M. G.-Coşkun, İ. "Kemal Tahir Romanlarında Türk Modernleşmesini Okumak: Bir Sınıflama Önerisi", *İstanbul University Journal of Sociology* 42, (2022), s. 589-612; Atalay Gündüz, "Bourdieu Oyun Hissi/Strateji Kavramları Işığında Bozkırdaki Çekirdek Romanını Okumak", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 30, (2022), s. 1045-1060; Kayalı,

ve romancı olarak ele alan çalışmalardan çok daha baskın olduğunu söyleyebiliriz. *Bozkırdaki Çekirdek* üzerine yapılan okumaların çoğunun merkezinde köy enstitülerini görüyoruz¹². Tahir'in romanlarını ve özelde bu çalışmanın odak noktasını oluşturan *Bozkırdaki Çekirdek*'i Türk modernleşmesi ve batılılaşması bağlamında ele alan çalışmalar da köy enstitüsü girişimini daha geniş bir çerçeveden yorumlamayı hedefleyen okumalar olarak karşımıza çıkmaktadır¹³. Gerçekliğin yüzeysel görüntülerini sorgulamayı ve meseleleri daha derinlemesine ve çok yönlü tarihsel boyutlarıyla ele almayı kendisine şiar edinmiş Kemal Tahir için roman¹⁴, özellikle solun doxalarına karşı entelektüel alanı harekete geçirme uğraşında olmuştur.¹⁵

Kendini solla özdeşleştirmiş birçok yazar bu mit bozucu yaklaşımlarından dolayı Kemal Tahir'i sertçe eleştirmiştir. Makal¹⁶ yazarın bir tane bile köy enstitüsüne gitmeden, yüz kızartıcı bir şekilde enstitüden kovulan Tahir Alangu'dan dinlediklerine dayanarak *Bozkırdaki Çekirdek*'i yazdığını ileri sürmüştür. İnce'ye¹⁷ göreyse bu romanıyla Tahir karşı kamptakilerin eline koz vermiştir. Naci¹⁸ daha da ileri giderek Tahir'in romanlarının Sait Faik'in "bir insanı sevmekle" başlar şiarının aksine sevgisizliğin, hatta nefretin romanlarıdır. Bunlar birkaç tekil eleştiriden çok sol çevrelerde romana karşı oluşmuş genel tutumu yansıtan örneklerdir.

Muhafazakâr kesimse özellikle *Devlet Ana* sonrası Tahir'in yerlilik tutumuna sahip çıkmış ve isminin ve fikirlerinin dolaşımında kalması için çok daha fazla çaba harcamıştır. Yavuz'a¹⁹ göre

K., *Kemal Tahir'in Entelektüel Portresi*, Ketebe, İstanbul 2023.

- 12 Mehmet Karakaş, "Bozkırdaki Çekirdek: Köy Enstitüleri Tartışmalarına Farklı Bir Bakış", ed. E. Eğribel-U. Özcan, *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, Kızılelma Yayıncılık, 2003, s. 43-67; Alkan Yılmaz, "Bozkır Romanlarında Köy Enstitüsü", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/29, (2015), s. 309-338; Erkal Köroğlu, *Türk Romanında Köy Enstitüleri Olgusu Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu 2019; Mustafa Güllali, "Bozkırdaki Çekirdek ve Kemal Tahir'in Köy Enstitülerine Bakışı", ed. A. Öz, *Kemal Tahir Kitabı: Bir Aydın Üç Dönem*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2021, s. 607-638; Abdulsemet Aydeniz, "Kemal Tahir İle Köy Enstitülerine Bakmak: Bozkırdaki Çekirdek" *Journal of International Social Research*, 14/76, (2021); Ali Yılmaz, "Tarihsel Gelişimi Bağlamında Köy Enstitüleri (1940-1954)", *Asya Studies*, 7/24, (2023), s. 339-352.
- 13 Akın Tek, Süleyman Dulkar, "Türkiye'nin Eğitimde Modernleşme Süreci Aralığından Bozkırdaki Çekirdek Romanına Bakış: Köy Enstitüleri", *Talim*, 4/2, (2020), s. 45-54; Avcı, M. G., Coşkun, İ. "Kemal Tahir Romanlarında Türk Modernleşmesini Okumak: Bir Sınıflama Önerisi", *İstanbul University Journal of Sociology*, 42, (2022), s. 589-612; Derviş Erdal, "Atatürk Devrimlerinin Karşısında Kemal Tahir", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 34, (2023), s. 312-342.
- 14 Cengiz Yazoğlu-Baykan Sezer, "Önsöz", *Notlar: Sanat-Edebiyat 2*, İthaki Yayınları, İstanbul 2016, s. 1-4.
- 15 Solun Osmanlı İmparatorluğuna karşı tutumunu hedefine oturtan *Devlet Ana*, Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'inde yüceltilen eşkiyayı tahtından indirmeye çalıştığı *Rahmet Yolları Kesti*, ve köy enstitülerinin sol tarafından romantik bir özlemle idealleştirmesine karşı yazmış olduğu *Bozkırdaki Çekirdek* Oğuz Atay'ın çok doğru bir şekilde dile getirdiği "medeni insanın cesaretinin" birer örneğidir. Atay, Oğuz. "Kemal Tahir ve Doğu-Batı Sorunu", <http://kelimelerintozu.com/kemal-tahir-ve-dogu-bati-sorunu-oguz-atay/> [Erişim tarihi: 20.04.2022].
- 16 Mahmut Makal, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Literatür, İstanbul 2009, s. 25.
- 17 Özdemir İnce, "Köy Enstitüleri ve Kuyruk Acısı", *Hürriyet*, 29 Nisan 2007, <https://www.hurriyet.com.tr/koy-enstituleri-ve-kuyruk-acisi-6426428>. [Erişim tarihi 30.08.2023].
- 18 Fethi Naci, *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, Gerçek Yayınları, İstanbul 1981, s. 276.
- 19 Nevzat Yavuz, *Kemal Tahir'in Siyasal ve Toplumsal Görüşleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara 2000, s. 211. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> [Erişim tarihi 30.08.2023].

Tahir'in özellikle sosyalist gruplara bu eleştirileri yöneltmesinin altında yatan sebep yazarın sosyalistleri “uyarılması gereken öncelikli hedef kitle” olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Öyle ki bu grupların, dünya görüşleri gereği, gerçekçiliği benimsemesi ve uygulaması daha doğal olacaktır. Türk solu kolay formüllerin peşinde koşmayı bırakıp Marksizmi bir yöntem olarak almalı ve Türk toplumunu tarihsel gelişimi içinde diyalektik materyalist bir perspektiften inceleyerek, çözümlerin ve gelecek inşasını ancak bu veriler üzerinden kurmalıdır. Kemal Tahir Marksist literatürün tamamen sanayi devrimi geçirmiş İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ekonomik yapıları ve toplumsal gelişim süreçleri Türkiye'den çok farklı toplumların çatışmaları ve tarihsel serüvenleri içinden yazıldığını, aynı diyalektik materyalist yöntem kullanılarak Türk solunun ülkenin şartlarına uygun yeni bir kuram ortaya koymasının kaçınılmaz olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda Türkiye'de ATÜT (Asya Tipi Üretim Tarzı) tartışmalarının da fitilini ateşleyen bir entelektüel olarak Kemal Tahir Türk solu içinde önemli bir damarın açılmasında öncülük rolü oynamıştır²⁰. Gündüz Bourdiecü oyun metaforu bağlamında romanı karakterlerin geliştirdikleri/ geliştiremedikleri stratejiler açısından ele almıştır²¹. Bu çalışma tek tek karakterlerden çok toplumsal habitusun köylüler nezdinde nasıl tezahür ettiğine odaklanmasıyla diğer çalışmalardan ayrılmakta ve Türk modernleşmesinin gerek Atatürkçü, gerekse soldaki eyleyenlerinin görmekte zorlandıkları bir noktanın altını çizdiğini vurgulamayı hedeflemektedir.

1. Gerçeği Arayan Romancı Bourdiecü Kavramların Kesişiminde

Sosyolojinin ve tarih biliminin yeterince gelişmediği dönemlerde romancının önemli görevlerinden biri elbette tarihsel koşulları içinde ülke insanının kültürel, siyasi ve ekonomik dönüşümünü gerçekçi temellere dayanarak yazmaktır. Bir sosyolog, bir tarihçi titizliğini hedefleyerek yazan Kemal Tahir'in bu yönünü yazarı yakından tanıyan Aziz Nesin'in şu sözleri çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır: “Evinin kapı numarasından bile şüphe edeceksin. Değiştirdiler mi duruyor mu diye...Çıkıp kapıya bakacaksın, kendi kapının numarasını öğrenmek için.” Bence bu söz Kemal Tahir'i bütünüyle anlamanın kapısını açan anahtardır²². En emin olduğu gerçeklere bile şüpheyle yaklaşmayı seçen Tahir toplumu ve onu oluşturan bireyleri tarihsel gelişimi içinde anlayabileceğimize inanan bir romancı olarak, roman sanatının sosyolojiden bile daha büyük avantajlar içerdiğini düşünür: sosyoloji tarihe akılla yaklaşmak durumundadır, oysa roman aklın yanına sezgileri de koyabilme kapasitesine sahiptir²³.

Tahir'e göre gerçeklere ulaşmak için ancak bilimsel temellere dayalı bir arayış içinde olmak gerekir. Bu sadece romancının değil siyasetle uğraşanın da görevidir. Herhangi bir alanda bilimsel bir titizlikle gerçekleri saptamadan, kolaya kaçarak getirilecek bir çözüm, faydadan

20 Kurtuluş Kayalı, *Kemal Tahir'in Entelektüel Portresi*, Ketebe Yayınları, İstanbul 2023, s. 217.

21 Atalay Gündüz, “Bourdiecu Oyun Hissi/Strateji Kavramları Işığında Bozkırdaki Çekirdek Romanını Okumak”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 30, (2022), s. 1045-1060.

22 Aktaran Yavuz, *Kemal Tahir'in Siyasal ve Toplumsal Görüşleri*, 2000, s. 147.

23 İsmet Bozdağ, *Kemal Tahir'in Sohbetleri*, Emre Yayınları, İstanbul 1995, s. 81-82.

çok zarara yol açacaktır. Benimsediği roman anlayışında romancıya “şair bir sosyolog” rolü yükleyen Kemal Tahir’in *Bozkırdaki Çekirdek* başlıklı tezli romanına, romancıyla benzer bir şekilde toplumu tarihselci bir perspektiften anlamaya çalışan Bourdieu’nün sosyolojik kuramını oluşturan alan, habitus, sermaye gibi kavramlarla yaklaşmak, Tahir’in romanını okumak için aydınlatıcı birer başlangıç noktası olabilir. Metodolojisini oluşturan kavramların kendi ağızından oluşturulmuş formülasyonlarından birinde Bourdieu alan, oyun, sermaye, doxa ve illusio gibi anahtar kavramların birbiriyle ilişkisini metinlerinde sıkça rastlanmayan bir açıklıkla şöyle tanımlamaktadır:

Aslında alan ile oyun arasında elbette ihtiyatlı olmak kaydıyla, benzerlik kurulabilir (gerçi oyundan farklı olarak alan, bilinçli bir yaratımın ürünü değildir ve açıkça ifade edilmeyen ya da kodlanmamış kurallara, daha doğrusu düzenliliklere uyar). Dolayısıyla, esas olarak oyuncular arasındaki rekabetin ürünü olan kazanılacaklar ve kaybedilecekler, yani bahisler (enjeux) vardır. Oyuna yatırım, illusio (oyun anlamına gelen ludus’tan türetiliyor) söz konusudur: oyuncular, ancak oyuna ve bahislerine inancı (doxa) paylaştıkları ölçüde oyuna katılır ve bazen –kıyasıya bir rekabetle—birbirlerinin karşısına çıkarlar. Oyunu ve bahislerini, sorgulama dışı tutacak şekilde benimserler. Oyuncular yalnızca oyuna girerek, oyunun oynanmaya değer olduğunu kabul etmiş olurlar (yoksa oyuna dair bir “sözleşme” olduğu için değil) ve bu karşılaşma, rekabetlerinin ve çatışmalarının ilkesidir. Kozlara, yani güçleri oyuna göre değişen temel kartlara sahiplerdir: Kartların görece gücü nasıl oyuna göre değişiyorsa, farklı sermaye türlerinin (iktisadi, kültürel, toplumsal, simgesel) hiyerarşisi de alanlara göre değişir. Başka bir deyişle, her alanda geçerli, etkili olan kartlar vardır—bunlar temel sermaye türleridir—ama koz olarak görece değerleri, alanlara, hatta aynı alanın birbirini izleyen hallerine göre değişir.²⁴

Bourdieu’nün kuramının önemli kavramlarını bir araya getiren bu alıntıdan hareketle romanda bu kavramlara karşılık gelen oyun, oyuncular, alan, sermaye türlerine yoğunlaşalım. Roman on dördüncü köy enstitüsü olacağı söylenen Dumanlı Boğaz’daki²⁵ okulun kurulma aşamasında yaşanan başarısızlığın politik, ekonomik, sosyolojik sebeplerini ortaya koyar. Yazara göre enstitülerde idealist ülkülerle yetiştirilen teknik, akademik ve kültürel pek çok beceri ve bilgiyle donanmış köy öğretmenleri bir mikro alan olarak köye geldiklerinde karşılarında mevzilerini kaptırmak istemeyen köyün çeşitli sermaye türlerini elinde bulunduran egemenleriyle karşılaşacaktır. Bu makalede, özellikle Türk köyünü Tonguç²⁶’un anlatımıyla “canlandırmayı”

24 Piere Bourdieu-Wacquant Loic, *Düşünimsel Sosyolojiye Davet*, çev. Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul 2021, s. 144.

25 Kurmaca bir yer adı.

26 İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2021. Tahir batılılaşma ile ilgili tuttuğu notlarda ülkenin sorunlarına çözümler arayanların tutumları hakkında ne düşündüğünü şöyle dile getirir: “Aslında getirilmek istenen şeyin içinde debelenilen rezillikle, bu rezilliğin çaresiyle, dermaniyle başından beri hiçbir ilintisi yoktur. Çünkü bilimsel metotlarla, gerçekleri inceleyerek aranıp bulunmamıştır. İçleri boşaltılarak alınmıştır”. Kemal Tahir, *Notlar/Batılılaşma*. ed., Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul 1992, s. 37. Nitekim yazarın köy enstitülerine ve onun mimarı sayabileceğimiz Tonguç’a yaklaşımı da bu genelleme üzeredir diyebiliriz.

hedefleyen bu modernleştirmeci projenin (romandaki Şirin köyü bir mikro alan olarak ele alınarak) alanın “temel birikime” yaslanan egemenlerince nasıl bir tehdit olarak algılandığı tartışılacaktır. Bourdieu'nun alan kavramından yola çıkarak *Bozkırdaki Çekirdek* romanının tam da böylesine bir alana müdahalenin romanı olarak okuyabiliriz. Enstitü'nün kurulma aşamasında alanda güçlü mevzilere sahip oyuncular arasında rekabetin ürünü olan kazanılacaklar ve kaybedilecekler, yani bahisler (enjeux) ortaya çıkmıştır.

2. Mikro Bir Alan Olarak Şirin

Şirin'de bu bahisler nelerdir? Oyuncular kimlerdir? Köyün hem ekonomik alanda hem sosyal alanda geliştirdiği stratejik ilişkilerle en güçlü kişisi olan Zeynel Ağa için bir devlet kurumu olarak enstitünün böylesine yakına kuruluyor olması alandaki hâkimiyetinin sürdürülebilirliği açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Marksist bir perspektiften kurgulanmış romanın başkent Ankara'da geçen “Çatı” başlıklı birinci bölümünün ardından “Zemin” başlıklı ikinci bölümünün hemen başında karşımıza çıkan Zeynel Ağa yalnız enstitüye değil, köyde öğretmen bulunmasına bile karşıdır. Yanında köyün muhtarı, korucusu, Cinci Nezir ve henüz on yaşlarında olan yeğeni Durali, ağa odasında göçmen Apti ile uyuşturucu pazarlığında. Anadolu'nun Malatya, Çankırı, Çorum, Kırşehir gibi farklı hapisanelerinde on iki yıl (1938-1950) geçiren Kemal Tahir köy enstitülerinin başlangıç varsayımlarından biri olan köy ekonomisinin yalnızca tarımsal ve hayvansal üretime dayandığı konusundaki ön kabulü sorgulamaya açar. Benzer şekilde Kemal Tahir'in diğer köy romanlarında da köyün içine kapalı, yalnızca tarım ve hayvancılıkla dönen bir ekonomi yoktur. Kaplan'ın da belirttiği gibi estetik bir olgunluktan henüz uzak bir ilk roman olan *Sağırdere*'den başlayarak dışarı açılma, büyük şehirlere gurbete çıkma köyün kısıtlı kaynaklarını aşmanın en önemli yoludur.²⁷ Romanın kahramanı 15-16 yaşlarındaki Mustafa sevdiği kızı köyün varlıklı sayılabilecek erkeklerinden birine kaptırdıktan sonra gurbete gidip taş ustalığında kendini ispatlayarak para biriktirir. Nitekim *Körduman*'da bu ekonomik sermayeyi arkasına alıp Yamören'e dönen Mustafa gerek ailesi gerekse köylülerince ama özellikle de kadınlarca daha önce özleyip de ulaşamadığı bir saygınlık ve tanınmayla karşılaşır. *Yediçimar Yaylası*'nda da onun devamı olan *Büyük Mal*'da da hâkim konumlara giden yol üstün başarı, çalışma ve verimlilikten geçmemektedir. Uyuşturucu, kumar, içki, silah kaçakçılığı ve kadın düşkünlüğü her türlü sermayenin el değiştirmesinde en önemli unsurlar olarak önümüze konmaktadır. Şirin'in en zengin, en güçlü kişisi Zeynel, değirmenci Kara Derviş'in müritlerine

Öte yandan Tonguç'un romanda da adı geçen ve Tahir tarafından çok sığ bir şekilde haksızca eleştirildiği bölümden de bunu anlıyoruz. Oysa Tonguç eserini dokuz binden fazla Anadolu köyünü bizzat gezerek köyün ekonomik yapısını, sorunlarını, ihtiyaçlarını köylülerle konuşup tartıştıktan sonra yazdığını anlatır. Kitap on dokuzuncu yüzyıldan başlayarak eğitim hamlelerini tek tek değerlendirir. Bu hamlelerin güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyarak gelişimdeki yerlerini tespit eder. Bunların üzerine de çağın pedagojik anlayışlarının bu eğitim sorununu çözmedeki olası katkılarını tartışır. Bunu alanda çalışan öğretmenlerden, eğitim aşamasındaki öğrencilerden ve mezunlardan anekdotlar ve röportajlarla destekler. Bunların yanında tarihsel süreç içindeki gelişmeler istatistiklerle ortaya konur.

27 Ramazan Kaplan, “Kemal Tahir'in Sağırdere Romanında Köylülerin Dünyası”, *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, 2/2, (2007), s. 217-220.

çalatarak yetiştirdiği afyonu satıp çiftçilikle ve hayvancılıkla asla kazanamayacağı bir refaha ve iktidara kavuşmuştur. Köyün mütegalibi Zeynel Ağa elinde tuttuğu sosyal, dini, ekonomik, sembolik, kaba güce dayalı sermayesi sayesinde köylüleri dilediği gibi çekip çevirmektedir. Bunun ötesinde tamamen kendi nüfuz alanı kabul ettiği bu bölgeye devletin aygıtlarıyla gelip yavaşması ve alana farklı bir gücün girmeye çalışması romandaki Zeynel Ağa, Cinci Nezir, Kara Derviş ve Molla Hıdır gibi karakterler tarafından dirençle karşılanır.

Alan oyunların oynanma mekanıdır. Ludus (oyun) kelimesinden gelen *illusio*'ya sahip failer oyuna bağlılıkları (*doxa*) oranında büyük ve ciddi yatırımlarda bulunurlar.²⁸ Oyuna alınıp alınmayacağı ise alanın gerektirdiği belli “özellikler konfigürasyonuna” sahip olup olmamalarıyla belirlenir. Her alanda oyuna daha önce girenlerin bu alandaki birikmiş sermayeleri ve güçleri oranınca tutmuş oldukları güç mevzileri bulunmaktadır. Oyuna yeni girmeyi başaranların sermaye birikimleri düşük olduğu için oyunda yer kazanma istekleri, eski sermaye sahibi failer tarafından önemli bir tehdit olarak algılanıp dirençle karşılaşır. Bu bağlamda ne Murat eğitmen ne de Enstitü'nün kuruluşu için çaba sarf eden diğer öğretmenler alanda güçlü bir konuma sahip olan Zeynel Ağa'nın hâkimiyetini aşip üstlendikleri görevi yerine getirebilecek doğru konfigürasyonlara sahip değildir. Her şeyden önce Zeynel Ağa'nın sembolik sermayesini zayıflatacak bir değerler sistemi önermeye kalkışılar. Zeynel Ağa'nın “erkinin özellikleri, etkili nitelikleri, yani özgül sermaye biçimleri” bu yeni değerlerin dolaşıma girmesinin önünde büyük bir engel olarak durup, etkisini zayıflatır. Bunu anlamak için Kemal Tahir'in kurguladığı “alanın özgül mantığını” araştırmakla işe başlamalıyız.

Zeynel Ağa önceleri kendini tam hâkim olarak bildiği yerde artık otoritesini yitirmekte olduğunu görmektedir: “Eskilerde ‘Bas şuraya parmağı’ dedin mi bir parmak yerine beş parmak basardı bizim avanak adamımız, birbirini çiğneyerekten... Üste para istesen verirdi. Bu kez senin haberin yok ‘Neyin nesi bilmeden parmak mı basılır!’ diyerek direndi deyyuslar!”²⁹. Alanda nüfuz kaybı yaşadığını gören Zeynel Ağa iktidarını korumak adına kendi kontrolü altında bulunan dini sermayeye başvurur “haber saldım Kara Derviş'e Cuma'dan sonra camide hutbeye çıkıp lafa çöktü”³⁰. Dinsel, ahlaki ve toplumsal yozlaşmanın en keskin ve sivri boyutlarını temsil eden Kara Derviş elinde din kendi kişisel hırslarına, gem vurulamaz arzularına ve esrar üretimi için gerek iş gücü gerek bağlantılar kurmada başvurduğu elverişli bir araçtır. Köylerinin yakınına enstitünün gelmesini isteyenler bunun köyün ekonomik yönden kalkınmasına yararı olacağını düşünür, enstitüye süt, yumurta, yağ, sebze meyve satarak pazara gitmeye gerek kalmadan ürünlerini yerinde paraya çevirebilecektir. Oysa Zeynel Ağa'yı tutan Kara Derviş alandaki mutlak hâkimiyeti yitirmek üzere olduklarından kaygılanıp enstitünün kurulmasını önlemek için yazılan bir dilekçeye köylülerin neden destek vermesi gerektiği ile ilgili şöyle bir vaaza girişir:

28 Bourdieu ve Wacquant, *Düşünümsel Sosyolojiye Davet*, s. 144.

29 Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek*, s. 53.

30 *Age*., s. 54.

Yanılmaktasınız din kardaşlarım, bu dilekçe hükümetin mal dağıtımını üstüne değil!" diye bağırarak kitaba el bastı. "Esdüdü gavurluğu konu konacak toprağımıza... Öğ-lan kız bir döşekte yatıp kalkacak kızılbaş-komünist töresince... Uğursuzluktur! Deniz gibi köpürüp akan Kızılırmak'ımızın suyu çekilir. Pınara yuğunağa, tarlaya, değirmene gidemez kendi başlarına kızlarımız karılarımız baştan çıkar tümü. Düzenimiz bozulur ki ne kadar. Paranın tadını alır şuncacık bebeler, büyüğünü saymazlanır. Saz çalar, davul dövermiş esdüdünün gavur dölleri...Pinlerde tavuk yumurta, ağaçlarda yemiş, bağlarda üzüm bırakmaz bunlar! Bir kötü eğitime güç yetiremezken, beş yüzü, bini gelmekte...Yetişkin kızları öğretmenli okula salmayanı tıkar mahpus damına bunlar...Kuran yazısı okutamaz imam! Şeyhimiz gelemiz ki kıtlığı uğursuzluğu bu topraklardan süre çıkara mübarek...Kolu budu açık karılar oruçları zedeler. Gavurluğa karşı çıkmayanın yatacak yeri yoktur öteki dünyada. Tanrı evinde söylemekteyim, gök gözlü deccala direneceksin!³¹

Bourdieu'nün alan teorisinde ortaya koyduğu çatışma, direniş ve mevzi savaşı metaforlarının hepsini bu konuşmada bir arada görmek mümkündür. Kara Derviş bu vaazda çok önemli bir şekilde devletin kurumlarıyla birlikte, yurttaşların gözünde tek meşru otorite olma yolundaki girişimine karşı açık bir "direniş" çağrısı yapar. Devletin kurumlarıyla birlikte bu alana girmesiyle Zeynel Ağa, Kara Derviş gibi insanların tekelinde olan meşrulaştırma nüfuzu bu modern kurumların temsilcisi olan, öğretmen, jandarma gibi eyleyenlerin eline geçecek demektir. Kara Derviş köylüleri ahlaki yapının çökeceğiyle, doğanın bile afetler üretip düzeninden şaşacağıyla, dinin namusun tehlikeye düşeceğiyle ilgili kaygılara düşürüp bu kurumların köye girmesini engellemeye çalışır. Bu yeni meşruiyet odağının alana girmesiyle dini sermayenin değerini yitireceği, köye şeyhin uğrayıp köyün kıtlık gibi sorunlarına ruhani çareler arayamayacağını, Kuran öğretilmeyeceğini, bunun gavurluk olduğunu ve tüm bu alana müdahaleye karşı çıkmanın da din sermayesini korumak adına bütün dindarların görevi olduğunu vurgular.

Bourdieu'nün alan kavramını "sermaye tipine ve miktarına dayalı hâkim ve tabi konumların yapılanmış mekanları olarak"³² tanımlar. Bu perspektiften baktığımızda Şirin'in toplumsal yaşamı bu tarzda bir sermaye birikimine dayalı hiyerarşiyi de kendi içinde barındırmaktadır. Bu çerçevede: "Hâkimler ve tabi olanların konumları birbirinden yapılanmış mekanlar olarak ayrılmıştır"³³. Zeynel Ağa köyün hâkim konumunda faillerinden biri olarak kendisini ona tabi olanlardan ayırmaktadır. Dahası Zeynel köyde kendi özerk yapısını oluşturmuş ve krallığını ilan etmiştir: "'Bu köyü başka köylere benzetmesin' demedim mi? 'Bizim burası Türkistan değildir, Zeynelistandır, burada Zeynel Ağanın zagonu yürür' diyecek değil miydin?'"³⁴. Yıllar içinde, köyde ekonomik gücü en önemli göstergelerinden biri olan, sahip olduğu hayvan sayısı arttıkça avlusu üç kez genişleyerek alandaki konumunu tescilleyen ağa odası evinden yüz metre ileriye

31 *Age.*, s. 54-55.

32 David, Swartz, *Kültür ve İktidar*, çev. Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 158.

33 *Age.*, s. 158.

34 *Age.*, s. 59.

görmüştür. Evinin arsasının bu şekilde sürekli genişleyerek diğer arsaları yutması alanda kurduğu hâkimiyetle paralellik göstermektedir.

Alanda tuttuğu yeri her an koruması ve genişletmesi gerektiği gerçeğinin çok iyi bilen Zeynel Ağa ondan önce gelmiş öğretmenlerle giriştiği meşruiyet mücadelesine Murat eğitimle de girmiştir. Zeynel Ağa bu mücadelede simgesel şiddet kullanımı dahil elindeki tüm sermaye biçimlerini harekete geçirir. Bu meşruiyet mücadelesi içinde Murat eğitim onu baştan çıkarması için üzerine gönderilen Sultan'ın yaklaşımlarına karşı koyamayarak, sembolik sermayesini büyük ölçüde yitirip Zeynel Ağanın eline büyük bir koz vermiştir:

Bu rezillikten sonra, öğrencilerinin yüzüne nasıl bakacağımı, daha kötüsü Sultan'ın pençesinden nasıl kurtulacağımı sabaha kadar cıgara içerek düşünmüş, bir ara istifa edip savuşmayı bile geçirmişti aklımdan... Ertesi gün, Şirin'den başka yere gönderilmesini istemeye karar verdi, dilekçesini bile yazdı ama postalamayı göze alamadı. Bakanlık burda Zeynel'in yüzünden yıllardır öğretmen barındıramıyordu. Kendisini, buraya, bölgeyi tanır, yürekli, uçkuruna sağlam, diye seçip yollamışlardı. Hele Zeynel, Keşiş Düzü'nde kurulacak enstitüye karşı çıkınca, yer değişimi istemek rezillikti.³⁵

Kemal Tahir'in *Yol Ayrımı*, *Karılar Koşusu*, *Hür Şehrin İnsanları* gibi romanlarında en yanılmaz ve bileği bükülmez kişisi olarak karşımıza çıkan ve çevresine her zaman hâkimiyet kurup liderlik etmesini bilen *Sağırdere* ve *Körduman*'ın Yamörenli Murat'ının, bu noktadan sonra köyde üstlenmesi beklenen liderliği yürütmesi pek mümkün olmayacaktır. Muhtar ve köy korucusu gibi iradesini devredip, Zeynel Ağanın sözünden çıkamayacaktır.

3. Kurumsal Bir Alan Olarak Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsü

Tarihsel bir süreklilikle belirlenmiş ve faillerin oyunu ciddiye alarak yüksek bir motivasyonla yatırım yaptıkları Zeynel Ağa'nın hâkimiyet alanının sınırlarına giren Dumanlı Boğaz Köy Enstitüsünün on dördüncü köy enstitüsü olacağı söylenir. "Çatı" başlıklı birinci bölümde gördüğümüz üzere 1912'den beri hedeflendiği halde kırk bin köyden ancak beş binde okul ve öğretmen vardır. Geri kalan otuz beş bin köy hem okul hem de öğretmen beklemektedir ki bu ihtiyacı karşılamak için kurulmuştur köy enstitüleri. Romanda da Kemal Tahir'in İlköğretim Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un ağzından söylediği üzere mevcut hızla tüm köylere öğretmen yetiştirmek yüz milyona mal olacak ve en az yüz yılı bulacaktır. Tek sorun zaman ve masraf da değildir. Şehirde yetişmiş öğretmenler, köyün zorlu şartlarına uyum sağlayamadığından her yıl işe başlayan öğretmenlerin yarısı başka bir mesleğe geçmektedir.³⁶ Köyden alınan gençler, şehir görmeden bu okullarda yetiştirilerek gene köye dönüp köyün sağlık, bayındırlık, eğitim, ziraat teknikleri gibi pek çok alandaki eksikliğini gidermeye çalışacaktır. 17 Nisan 1940'da çıkan

35 *Age*. s. 64.

36 *Age*. s. 29.

3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'na göre bu öğretmenler yirmi sene köyde kalmayı kabul ettiklerine dair birer sözleşme imzalayacaktır.

Üst alan olarak diğer alanlar üzerinde belirleyici güce sahip siyasal alanın iradesiyle kurulan Köy Enstitülerini sahada gerçekleştirecek olan faillerin başında kurucu müdür olarak atanan Halim Akın vardır. Eğer köy alanının egemen gücü olarak Zeynel Ağa'yı alırsak, eğitim alanında bunun karşılığı Halim Akın olacaktır. Birbirine rakip olan bu iki alan arasında ister istemez bir yer kapma, hâkimiyetini genişletme ve kaptırmama mücadelesi ortaya çıkacaktır. Bourdieu bu mücadeleyi oyun metaforuyla tarif etmeye çalışır: “Oyuna yatırım, illusio (oyun anlamına gelen ludus'tan türetiliyor) söz konusudur: oyuncular, ancak oyuna ve bahislerine inancı (doxa) paylaştıkları ölçüde oyuna katılır ve bazen –kıyasıya bir rekabetle—birbirlerinin karşısına çıkarlar”³⁷. Kesişme alanlarında bu iki failin çatışması kaçınılmaz bir hal alacaktır.

Oyuna en yüksek yatırımı olanlara bakmak bize bu mücadelenin alacağı şekil hakkında bir fikir verebilir. Müdür Halim Akın³⁸ ve okulun ilk öğrencisi Yusuf lu Esef en yüksek yatırımı olanlardır. 1924'te Cumhuriyet kurulalı daha bir yıl olmuşken son derece idealist, “ülkücü” bir hevesle başladığı öğretmenlik mesleğini, köylerde kasabalarda yıllarca sürdürdükten sonra mesleğinin başında hayalini kurduğu gelişmenin, değişimin hiç de gerçekleşmediğini görüp büyük bir hayal kırıklığına uğrar Halim Akın. Yazmaya okumaya kitaplara olan inancını da yitirmiştir: “Neydi kitap? Düpedüz dolandırıcılık aracı... Doğruluk yazar, insanlık, kardeşlik, sevgi, acıma yazar. Bütün tutamadığımız, çiğnediğimiz, alay ettiğimiz şeyleri yazar”³⁹. Hayatının odak noktası yaptığı, özdeşleştiği mesleğine olan inancını yitirip boş vermiş bir öğretmene dönüşür. Cumhuriyetin ilk yıllarının verdiği heyecanla öğretmenlere atfedilen idealist vazifeye, ülkenin ekonomik alanda geri kalmışlığını durdurabilecek, bunu değiştirecek bir güce sahip olduğuna çok uzun süre inanmıştır. Kendilerinden kimsenin böylesine bir misyon beklemediğini, kendileri dışında kimsenin buna inanmadığını anladığında büyük bir boşlukta bulur kendini: “Artık en doğru sözler bile beni etkilemiyordu”⁴⁰. Tam da böyle bir ruh halindeyken gelir bulur Halim Akın'ı Eğitim Kursu'na atandığına dair bakanlık yazısı. Bakanlığın bu yeni girişimi, devletin ve toplumun eğitime gösterdiği ilginin kopmadığını, bu konuda hala umutların olduğuna dair inancını canlandırır. Bir bakıma o güne kadar yaptığı çalışmaların boşa gitmeyip takdir edildiğini, oyunun hala oynanmaya değer bir yanı bulunduğunu ve yıllarının boşa harcanmadığını hissettirmiştir kendisine. Harcırahının, görevlendirmelerin, izinlerin eksiksiz bir şekilde yürümesinden de bunun ciddiye alınan ve yatırım yapılan bir oyun olduğu sonucuna varmıştır. Köy Enstitülerine duyduğu inanç da kıt kaynaklarla çok büyük etkiye sahip olacağına inanmasındandır. Halim Akın'a göre Türkiye'nin geleceğinin üzerinde duracağı iki

37 Bourdieu ve Wacquant, *Düşünsel Sosyolojiye Davet*, s. 144.

38 Çok ilginç bir şekilde Halim Akın'ın köy enstitülerine olan inancının nereden geldiğinin anlatıldığı romanın ikinci bölümünün ilk kısmının başlığı da “İnanç”dır, Bourdieu terminolojisiyle bunu doxa olarak okuyabiliriz.

39 Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek*, s. 54-55.

40 *Age.*, s. 159.

birikim insanlarının “çile çekme gücü” ve “azla yetinebilme yeteneğidir”⁴¹. Kemal Tahir’e göre enstitüler köylünün bu kanaatkarlık ve çilekeşlik özelliklerinden faydalanmak için kurulmuştur. Bu okulları kurmak için ekonomik sermayeye sahip olmayan iktidarın kısa yoldan giderek başka bir sermaye çeşidiyle bunu kurmak istemesini anlayışla karşılar Halim Akın. İktidarın eğitim ve modernleşme konularındaki samimiyetinden ve ciddiyetinden kendisi bir dönem şüpheye düşmüş olsa da enstitü kurucusu olarak, Wacquant ve Bourdieu’nun kavramlarıyla tarif edersek, “oyunu ve bahislerini, sorgulama dışı tutacak şekilde benimsemiştir”⁴².

Bu idealist özelliğiyle Don Kişot’a da benzeyen Halim Akın oyunun bahislerine en fazla inanmış karakterdir. Ama Sanço Panza’sı da hemen yanı başında Şefik Ertem olarak belirmiş, bu idealize⁴³ edici kültürel planlamacıya olguları hatırlatma görevini üstlenmiştir:

Yeni harfler kolaydı da, niçin okutulamadı millet? Çünkü, köylünün okuma yazmayla görülecek hiçbir işi yok... O kadar yok ki, öğrenenler bile kısa zamanda unutuyor. Sen şimdi köylü çocuğunu alacaksın, yarım yırtık okutup köye salacaksın! — Yok, yarım yırtık! Köy için yeterince... — “Köy için yeterince” demek, okuma işinde şehirden, kasabadan ayırıyorsun köyü demektir ki, “yarım yırtık” sözünü doğrulamak olursa ancak bu kadar olur.⁴⁴

Taşoluk köyünden Bekir Ozan’ın annesi de varmıştır bu tespite. Köyde tek okuyan, muhtara katiplik yapmaktadır ki bu da pek özenilecek bir konum değildir.⁴⁵ Romanda köylünün okumaya şüpheyle yaklaşmasının sebeplerinden biri okumanın maddi gerekçeleri, zemini toplumsal alanda hazırlanmamış temelsiz bir kurulum, ayakları yere basmayan bir belirsizlikler, bilinmezler bütünü olmasıyken, diğeri de Anadolu köylüsünün devlete karşı duyduğu tarihsel güvensizliktir. Eğitim nasıl bir ihtiyaca karşılık geldiği henüz hesaplanıp ortaya konmamış bir girişimdir. Taşoluk köyünün kadınları bunu çok iyi kavramış ve bu oyuna girmek konusunda özellikle oğullarını caydırmaya çalışmışlardır. “Senin hükümat aylığına muhtaçlığın mı var? Babanın kan değer tarlaları itin, kopuğun elinde... Baban kocadı senin, hizmetkâr ortakçı rezilleriyle boğuşamaz oldu... Osmanlı⁴⁶ kantara vurdu seni akılsız... Etini kemiğini tarttı güzelce de öyle aldı. Yandım komşular!”⁴⁷. Yıldız’ın en yakın arkadaşı Ökkeş okulun yapılacağı yere varır varmaz köyde kendine aksi yönde telkinde bulunanlara hak verir. Köyün muhtarı, hocası, önde

41 Age. s. 162.

42 Bourdieu ve Wacquant, *Düşünümsel Sosyolojiye Davet*, s. 144.

43 Alkan benzer bir idealize edici tavra Mahmut Makal ve Fakir Baykurt’un romanlarında da rastlandığı gözleminde bulunur. Bu romanlarla kıyaslandığında Kemal Tahir’in romanı tam da bu idealize edici eğilimi sorgulayan ve eleştiren bir tutum benimser. Yılmaz Alkan, “Bozkır Romanlarında Köy Enstitüsü” *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/29, (2015), s. 309.

44 Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek*, s. 163.

45 Age. s. 180.

46 Tahir pek çok metninde Osmanlı devlet adamlarının mantığının, yapısının ve eğilimlerinin cumhuriyetin “bünyesinde” de sürmekte olduğunu söyler. Kemal Tahir, *Notlar/Batılma*. ed., Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul 1992, s. 37.

47 Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek*, s. 180.

gelenlerinin çoğu bu yaptıklarının yerinde olmadığı konusunda onları uyarmıştır. “Bir yandan bebeleri okut, bir yandan ‘karnımı doyuracağım’ diyerek toprakla boğuş! Gittiğin yerde, köylü sana sulak yerden toprak mı verir? Toprakla boğuşacaktın da babanın bunca variyetini neden koyup geldin?”⁴⁸. Köylünün çoğunun ağzında olan anlatı ilk hayal kırıklığında Ökkeş’in oyuna katılma arzusunu yerle bir etmiştir.

Romanın büyük bir bölümünde sahnede gözükme de şöyle görünüp kaybolduğu bölümde Şefik Ertem romanda enstitülere karşı oluşmuş muhalif görüşleri dile getirip enstitüleri sorgulayan karakterlerden biridir. Tespitlerine göre köy öğretmenlerine eğitim dışında görevler yüklemek hem kolaycılık hem de haksızlıktır. Yüzlerce yılda sayısız faktörün bir araya gelmesiyle oluşmuş bir tarihsel sürecin sonucu olarak Fransa, Almanya, İngiltere gibi Avrupa ülkelerinin ekonomi, bilim, sanayi, tarım başta olmak üzere pek çok alanda önemli ilerlemeler sağlamış olmaları, yalnızca okuma yazma bilmekle açıklanamaz. Avrupa’da okuma yazmaya ihtiyaç duyulan bir toplumsal ve ekonomik ilişkiler bütünü kurulmuştur. Burada bu ekonomik dönüşüm gerçekleşmeden, böylesi bir oluşuma gidildiği görüşündedir.⁴⁹ Ağızdan çıkan sözün senet olduğu bir anlaşmalar düzleminde, insanların hayatlarının doğup büyüdüğü yerden en fazla yürüme mesafesinde ayrıldığı kısıtlı bir bilgi birikiminin kuşaktan kuşağa aktarıldığı bir bilgi evreninde okullaşmanın pratikte çok da değeri yoktur. Okuma yazmayla dünya bilgisi ve algısı değişen insanları hala köyde tutmaya çalışmak kolay bir iş değildir.

Toplumsal hayata ve dönüşüme tarihselci bir perspektiften yaklaşan yazar için “Pratikte var olmayan bir şeyi var olmuş saymak, eğer bilgisizlikten gelmiyorsa düpedüz ihanettir”⁵⁰. Her ne kadar Halim Akın ve Nuri Çevik Anadolu’yu ve köylüyü çok yakından tanıdıklarını düşünseler de hiçbiri tehlikeyi önceden sezip önlem alacak kadar derinlemesine bir bilgiye sahip değildir. Özellikle sağanak yağmurdan sonra bütün kampın perişan olması ve zatürreye kapılıp ölen Bekir bunun çok açık kanıtıdır.⁵¹ Ayrıca komşu Şirin köyün enstitünün kuruluşuna karşı nasıl bir direniş göstereceğini, kendilerine destek olacağını düşündükleri Murat öğretmeni nasıl sindirip uzaklaştırabileceğini hesap bile edemezler. Bu da gerek Murat öğretmeni gerekse Bekir’in durumunda olduğu gibi büyük kayıplara yol açar. Ortada sadece nasıl bir soruna çare olacağı pek anlaşılabilen bir hedef ve bu hedefe yönlendirilmiş bir avuç idealist vardır. Tüm aktörlerin bu hedefe candan katılacağı varsayıldığı halde daha inşaat halindeki enstitünün çevresinde toplanmış insanlardan da anlamaktayız ki bu failerin çok azı bu hedefe gönül verdiği için böylesi bir yapıyı ayakta tutmaya yarayacak bir motivasyona sahiptir, bahislerin kurulması aşamasında sorunlar aşılamamıştır.

48 *Age*. s. 213.

49 *Age*. s. 163.

50 Kemal Tahir, *Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçekçilik*, s. 43.

51 İşlerin yolunda gitmesini engelleyen ve her şeyin sarpa sarmasına neden olan benzer bir sağanak yağmur da *Rahmet Yolları Kesti*’de karşımıza çıkar. Dede Kasım’ı rezilce soyup tam kaçacakken müthiş bir yağmura yakalanan Uzun İskender’in eşkıyalık meraklısı tayfası çamura saplanıp uzaklaşamaz. Kemal Tahir, *Rahmet Yolları Kesti*, İthaki Yayınları, İstanbul 2017, s. 219.

Tahir batılılaşma üzerine tuttuğu notlarda 1908 İttihat ve Terakki devriminin etkilerini sıralarken beşinci madde olarak “Müessese alma karışıklığından” söz eder. Bu da Tahir’e göre “Taklitçilik-kolaya kaçma-memleketin şartlarını bilmeme-Bilenlere çare bulamama güçsüzlüğü...) Buna karşı direnme”dir⁵². Kemal Tahir’in notlarında kısaca belirtmiş olduğu bu noktaları romanda Şefik Ertem aç aça anlatır. Burada “memleket şartları” aslında memleket gerçekleri olarak da ele alınabilir. Öyle ki bu gerçekleri ortaya çıkarmak için bir sosyoloji doktora öğrencisi Emine Güleç, hem enstitünün kuruluşunu hem de Anadolu insanını gözlemlemek için gruba dahil olmuştur. Emine Güleç karakterinin bu akademik arayışı diğer öğretmenlere de kendi toplumsal gözlemlerini akademik bir dille paylaşma şansı verir. İçeriden Şefik Ertem’in görüşlerine hak vererek bunları seslendiren karakter Nuri Çevik’tir. Nuri Çevik de Şefik Ertem gibi merkezi idarenin Anadolu köylüsünün durumu, becerileri, birikimi, potansiyeli, seçenekleri konusunda “gerçekçi” bir donanıma sahip değildir:

Bence ilk kurtuluş adımı gerçekçilik... Anadolu’yu kurtarmak istiyorsak onun eski yeni gerçeğini, iyice bilmek zorundayız. Kendimizi aldatmadan... Erkekçe... Kaytar-macılık etmeden... Bize inanarak açılmalarını zorlaştıracak bütün maskaralıklarımızdan, alışkanlıklarımızdan, palavralarımızdan vazgeçerek... Tezinizde biraz düşündüm, siz gelmeden önce... ilk günden iyi bakın, iyi görün! Yani doğru... Gördüklerinizi de olduğu gibi yazın, Allah aşkına! Başlamak için gerçekleri oldukları gibi almak zorundayız. Başka memleketleri bilmem, bizim memleketimizde gerçekçi olmadan namuslu olmak imkânsız! Ve de hangi büyük fayda için olursa olsun, gerçeği görmezden gelmek, hele değiştirmeye yeltenmek en büyük namussuzluk!⁵³

Tahir’e göre köy öğretmenlerinin yetiştirilmesi konusunda yapılan en önemli yanlışlardan biri de öğretmen adaylarının köylerine gittiklerinde karşılaştıkları zorluklara yeterince hazırlanmamasıdır: “Çocukları, yalnız doğayla boğuşacaklarmış, çevredeki insanlardan hep yardım, hep iyilik göreceklermiş gibi yetiştirmek yanlış”⁵⁴. Bir müfettiş olarak meseleye hâkim bir karakter olarak takdim edilen, yazarın görüşlerinin sözcüsü konumundaki Şefik Ertem’e göre devletin tüm kurumlarıyla koşulsuz bir şekilde köy öğretmenin arkasında durması durumunda da köylüyü ezen, kendini o köyün derebeyi yerine koyan zorbalara türemektedir: “Dün gece bir köyde yattım. Eğitmeden yaka silkiyor köylü...Çocukları bahçesinde çalıştırıyormuş köle gibi...Çobana yardımcı gidenleri, ‘Okula gelmedin!’ diye dövüyormuş, yüzünü gözünü çürütecek kadar...”⁵⁵.

52 Kemal Tahir, *Notlar/Batılılaşma*. ed. Cengiz Yazoğlu, s. 20.

53 Kemal Tahir, *Bozkırdaki Çekirdek*, s. 267-268.

54 *Age.*, s. 168.

55 *Age.*, s. 169. Turhan’ın 1948 yılında Kayseri’nin köylerine yaptığı bir gezide de köylüler yazara enstitü çıkışlı öğretmenlerden memnun olmadıklarını, bu öğretmenlerin köylüyü ve değerlerini küçük gördüğünü, ne çocukları doğru dürtüst okutabildiğini ne de kurdukları atölyeyi işletebildiğini, köylünün okuma hevesini kaçırdığını aktarırlar: “Köylülere nazaran bunlar, gerek nazari, gerek ameli bilgi bakımından kendilerine rehberlik edemeyecek derecede kifayetsiz yetişmişlerdir...kafalarına yerleştirilmiş acayip fikirler tesiriyle, köylüyü örf ve adetlerini hakir görmektedirler”. Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri*, Altınordu Yayınları, Ankara 2020.

Çok hassas bir dengeye oturması gereken bu güç ilişkisinin dinamikleri romanın başındaki Ankara sahnesinde gördüğümüz gibi tamamen o günkü politik iklime bağlı kılınmıştır. Bir bakıma Ankara'nın köy enstitüsü meselesini bilimsel temellere oturtmak için görevlendirdiği ve Halim Akın'ın romanının da başlığı olan "bozkırdaki çekirdeği" arama misyonuna inanmış olan doktora öğrencisi Emine Öğretmen de daha başlangıç hipoteziyle yanlış bir yola girmiştir. Şefik Ertem şöyle karşılar bu metaforu: "Sözlüğe bir göz ataydın, saçmalığını hemen anlardın!" "Çekirdeği olsa, bozkır kalır mıydı bozkır?"⁵⁶.

Halkın ezici bir çoğunluğunun köy kökenli⁵⁷ olup ortaya konulan hedeflerle habitusları ve sermayeleri arasında aşılması zor bir mesafenin bulunması çağdaşlaşmacıların hedefleri ne kadar hayati ve yerinde olursa olsun aşılması çok zor engeller olarak çıkmaktadır karşımıza. Köyde dar ilişkiler ağı içinde yaşarken sözün bağlayıcılığı ilişkilerin sürdürülebilmesine yeterliyken, şehir hayatında genişleyen ilişkiler ağı içinde sözün gücü azalmakta, ancak yazının bağlayıcılığı ilişkilerin ve sözleşmelerin sağlam bir zemine oturmasına yardımcı olmaktadır. Köyün geleneksel ilişkileri, üretim biçimleri ve simgesel değerleri arasında yetişmiş bir çocuk ne ailesinin ne de çevresinin ona seçenek olarak sunmadığı bazı hedefleri yakalamaya çalışması söz konusu değildir. Modern okulun köye gelmesiyle beliren bazı seçenekler de bilinmezlerinden dolayı her ailenin cesaret edip de deneyebileceği nitelikte olmayabilir. Nitekim özellikle kız çocuklarının zorunlu eğitime katılması meselesi bu konudaki kanunun çıkmasından neredeyse üç dört kuşak sonra bile tam olarak yerleşmemiştir.⁵⁸ Habitusundan kaynaklı bu değişim hamlelerine halkın içinden çok güçlü direnç odaklarının bulunması romanın önemli izleklerinden biridir.

Sonuç

Kemal Tahir okumalarını bu roman merkezinden yapan Kayalı⁵⁹ *Bozkırdaki Çekirdek*'in "Kemalizmi" en derinlikli ele alan ve eleştiren; ülke sorunlarını da en kapsamlı tartışan roman olduğunu ileri sürer. Kemal Tahir'in "entelektüel olarak önemi genel-geçer yaklaşımlara ve Türkiye üzerine genel tahlillere karşı çıkmasıdır"⁶⁰. Bu bağlamda Tahir'in *Bozkırdaki Çekirdek* ile, sol çevrelerin eleştirdiği, sağ çevrelerin de sahiplendiği şekliyle, köy enstitülerini eleştirmenin

56 *Age*, s. 171.

57 Köyde yetişmediği için köyü tanıyamayacağına dair gelen eleştirilere de Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinin hapisanelerinde yıllarca hapis yattığını bu vesileyle Anadolu insanını çok yakından tanıma fırsatını bulduğu cevabını verir. Hatta Kemal Tahir'e göre Anadolu'nun bu çeşitli vilayet merkezlerinde yaşayan insanların köylerinde yaşayanlardan pek de farklı olmadığını kayda geçirir. "Beş romancı tartışıyor." <https://t24.com.tr/k24/yazi/bes-romanci-tartisiyor>, 119. [Erişim tarihi: 20.04.2022].

58 Nitekim kadınlarda okuma yazma bilmeyenlerin oranı 1945'te 83,2 iken 2010'a gelindiğinde bu oran %9,9; erkeklerdeyse 1945'te % 56,2, ve 2010'da % 2,2. Gelişli kırsal alanlardaki cinsiyet eşitsizliğinin kentlere göre çok daha büyük oranlarda olduğunu kaydetmektedir.

59 Kurtuluş Kayalı, "Kemal Tahir'in Düşünsel Farklılığı Konusunda Birkaç Tespit", ed. A. Öz, *Kemal Tahir Kitabı: Bir Aydın Üç Dönem*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları İstanbul 2021, s. 28.

60 Kurtuluş Kayalı, "Kemal Tahir'in Durumun Farkında Olan ve Olmayan Takipçileri", *Türkiye'nin Ruhunu Arayan Adam: Kemal Tahir, Hece*, 16/181, (2011), s. 322.

ötesinde bir girişimde bulunmaktadır. Öyle ki romanda bir köy enstitüsünü eğitim aşamasında değil kurulum aşamasının zorlukları içinden görürüz. On üç yıl gibi kısa bir zamanda Türkiye'nin tüm bölgelerinde yirmi bir köy enstitüsü kurulmuş olması ve bunların on yedi binden fazla mezun vermesi, bu mezunlar arasından ülkenin kültür dünyasında da adını duyuran Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Mahmut Makal, Mehmet Başaran gibi pek çok başarılı yazarlar yetiştirmiş olması başlı başına Kemal Tahir'in de reddedemeyeceği tarihsel olgular olarak ortada durmaktadır.⁶¹ Kemal Tahir'e göre "roman insana insanı aydınlatan bir sanat koludur. İnsanın-ay gibi-hiç görmediğimiz öteki yüzünü aydınlatan bir sanat kolu"⁶². Romancının görevi herkesin üzerinde anlaşılabilir dolaşımında tuttuğu anlatıların "hiç görmediğimiz öteki yüzünü aydınlatmaktır". Bu pencereden bakıldığında, olabildiğince tarafsız bir yaklaşımla köy enstitüleri meselesinde altmışlı yıllarda, sağın köy enstitülerini kapatmak için ortaya sürdüğü hemen hemen bütün gerekçelerin bir kataloğunu çıkararak solun görmediklerini gündeme getirir roman. Köy enstitülerinin uzun soluklu olmayıp sekteye uğramasına sebep olan faktörler, daha geniş bir perspektiften bakıldığında Türk modernleşmesinin de sürekli karşısında bulunduğu faktörlerdir. Kayalı'ya⁶³ göre *Bozkırdaki Çekirdek* yazarı anlamanın en önemli anahtarı olduğundan diğer romanlarıyla birlikte okunmalı ve bir bütünlük içinde yorumlanmalıdır. Her ne kadar Kemal Tahir köy enstitülerinin temelinde bulunan pek çok faktörü eleştiriyor gibi görünse de *Köyün Kamburu*'nda Çalık Kerim'in yedi yıl kaldığı Çorum medresesi⁶⁴ ile kıyaslandığında köy enstitüleri mükemmel bir kurum olarak görülebilir.⁶⁵ Atay'ın bu roman üzerinden Kemal Tahir'de aydının toplumsal işlevine yönelik yaptığı gözlem bugün için de geçerliliğini koruyor. Halim Akın köylüyü ve halkı yeterince tanımadığı için, tüm iyi niyetine rağmen sürekli yanlış kararlar vererek krizleri çözmemi başaramayan bir aydın tipi olarak çizilse de onun onaramadıklarını düzeltip yoluna koyacak da köylülerin içinden değil gene aydın sınıfı içinden Nuri Çevik olarak beliriyor. Kemal Tahir'in batılılaşma yanlısı akımlara en büyük eleştirisi Hegel'in insanların en önemli ihtiyaçlarından ve arzularından birinin tanınma⁶⁶ arzusu olduğu tespitini göz önünde bulundurmamalarıdır. Bundan dolayı da kalkındırmayı, canlandırmayı arzu ettikleri köylüyü "tanımadan", yani onların bir özne

61 Bozkırdaki çekirdek romanını ithaf ettiği Cemil Sait Barlas'ın sahibi olduğu *Pazar Postası*'nın 40. Sayısında yayımlanan sonra da 1960'da kitaplaşan *Beş Romancı Tartışıyor* başlıklı söyleşide beş romancıdan üçü köy enstitüsü çıkılıdır: Talip Apaydın, Mahmut Makal ve Fakir Baykurt. Diğer ikisiyse Kemal Tahir ve Orhan Kemal'dir.

62 Kemal Tahir, *Notlar: Sanat-Edebiyat 2*, ed. Cengiz Yazoğlu, İthaki Yayınları, İstanbul 2016, s. 34.

63 Kurtuluş Kayalı, "Kemal Tahir'in Düşünsel Farklılığı Konusunda Birkaç Tespit", s. 25.

64 Kemal Tahir, *Köyün Kamburu*, İthaki Yayınları, İstanbul 2006, s. 143.

65 *Bozkırdaki Çekirdek*'te Nuri Çevik, Şefik Ertem gibi ayakları yere basan ve liderlik özellikleri yüksek öğretmenler ve Eşef gibi gelecekte çok iyi işler başaracağı su götürmez öğrenciler vardır. Çorum medresesindeyse böylesine olumlu özelliklere sahip ne bir hoca ne de bir öğrenci vardır. Atay'ın saptamalarına göre bütün yetersizliklerine ve hatalarına rağmen Kemal Tahir'in "olumlu tipleri" gene de aydınlar arasından çıkar.

66 Kojeve Hegel'in bu konudaki görüşlerini şöyle özetler: "Demek ki, bir başkasının İsteğini istemek, aslında kendi değerimin ya da 'temsil ettiğim' değerim, bu başkası tarafından istenen değer olmasını istemektir. Yani ben, onun, benim değerimi kendi değeri gibi 'bilip tanınmasını'; beni özerk bir değer olarak 'bilip tanınmasını' istiyordum" Alexander Kojeve, *Hegel Felsefesine Giriş*, çev. Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 78. Oysa on dördüncü köy enstitüsünü kurmakla görevli öğretmenlerden hiçbirinin köylünün değerlerini kendi değeri gibi bilip tanıma gibi bir tutumu yoktur. Aksine bu değerlerin sorunlu olduğuna ve değiştirilerek yerine yeni değerlerin konmasına dair bir ön kabul vardır. Köylü cephesinden bakıldığında da bu tanınma çok parçalı ve gönülsüzdür. Temas alanı tanınmadan çok bir direniş mevziini andırmaktadır.

olarak değerlerine ve alışkanlıklarına gereken dikkati göstermeden insanlara herhangi bir bilgiyi veya alışkanlığı cansız bir varlığa monte eder gibi aşılayabileceklerini sanmalarındır.

Her ne kadar son derece derin bir pedagoji, alan bilgisi ve tecrübeye yaslanıyor olsa da Tonguç'un romanda geçen eserinin başlığı bile bu bağlamda sorunludur: *Canlandırılacak Köy*⁶⁷. Yani mevcut durumda cansız ve pasif bir yapı, bir *tabula rasa* olduğu ima edilmektedir. *Bozkırdaki Çekirdek* tam tersine köyün ne kadar canlı ne kadar devingen ve kendi içinde stratejiler geliştirmek konusunda ne kadar yaratıcı olduğunu betimlemeye çalışır⁶⁸. Bozkırdaki canlanmayı bekleyen çekirdeğe hayat vermeye soyunan enstitü girişimi Kemal Tahir'in romanında kuşaklar boyunca oluşmuş birikimin ağır mirasıyla ve yer çekimli kuvvetiyle karşılaşır. Bu bağlamda enstitülere yüklenen görevin gerçeklerle uyumlu olmadığı ve bu yüzden de işlevini yerine getirmekten uzak kaldığı fikri öne sürülür. Sosyalizm, toplum ve gerçek başlığını taşıyan notlarda Tahir Marksist diyalektiğin gerçeklere ulaşmakta ne kadar kritik olduğunu vurgulayarak tez-antitez-sentez yöntemini uygulayarak gerçeği aramak gerektiğini vurgular. Bu bağlamda köyün geleneksel yaşamına bir antitez olarak sunulan köy enstitüsü deneyiminin romanda çarpıştırılmasıyla romanın sonunda bir senteze ulaşıldığını görmek mümkündür. Yaşanan trajik olaylar, ölümlere, kayıplara rağmen aksiyon kendi içinden iki doğal lider çıkarmıştır ki bunların ikisi de köy enstitüsü bağlantılıdır: Eşfli Yusuf ve öğretmen Nuri Çevik. Kara Derviş ile çatışmasında ölen Sağırdere ve Körduman romanlarının köyden çıkıp cumhuriyet değerlerini benimsemiş Murat eğitmen mücadeleden düşse de mücadelesini sürdürecektir kadrolar yepyeni bir sentezle arkadan gelmektedir. Tahir'in Gülali'nin⁶⁹ ileri sürdüğü gibi köy enstitülerine muhalif değildir. Tahir'in karşı olduğu bu kurumun idealize edilerek politik bir mitleştirmeye tabi tutulmasıdır.

67 İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, 2021.

68 Atalay Gündüz, "Bourdieu Oyun Hissi/Strateji Kavramları Işığında Bozkırdaki Çekirdek Romanını Okumak", 2022.

69 Mustafa Güllali, "Bozkırdaki Çekirdek ve Kemal Tahir'in Köy Enstitülerine Bakışı", s. 629.

KAYNAKÇA

- Avcı, Mehmet Güven – İsmail Coşkun, “Kemal Tahir Romanlarında Türk Modernleşmesini Okumak: Bir Sınıflama Önerisi”, *İstanbul University Journal of Sociology*, 42/2, (2022), s. 589-612.
- Aydeniz, Abdulsemet “Kemal Tahir ile Köy Enstitülerine Bakmak: Bozkırdaki Çekirdek”, *Journal of International Social Research*, 14/76, (2021), s. 405-413.
- Baykal, Ayşe Manav, *Türk Sosyolojisinde Doğu-Batı Çatışması: Kemal Tahir ve Baykan Sezer Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale 2020.
- Bourdieu, Bourdieu-Wacquant Loic, *Düşünsel Sosyolojiye Davet*, çev. Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul 2021.
- Bozdağ, İsmet, *Kemal Tahir'in Sohbetleri*, Emre Yayınları, İstanbul 1995.
- Derviş, Erdal, “Atatürk Devrimlerinin Karşısında Kemal Tahir”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 34, (2023), s. 312-342.
- Gelişli, Yücel, “Türkiye’de Kadın Eğitiminin Bugünkü Durumu”, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 40, (2014).
- Gülali, Mustafa, “Bozkırdaki Çekirdek ve Kemal Tahir’in Köy Enstitülerine Bakışı”, ed. Asım Öz, *Kemal Tahir Kitabı: Bir Aydın Üç Dönem*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2021, s. 607-638.
- Gündüz, Atalay, “Bourdieuocu Oyun Hissi/Strateji Kavramları Işığında Bozkırdaki Çekirdek Romanını Okumak”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 30, (2022), s. 1045-1060.
- Kaçmazoğlu, Hacı Bayramoğlu, “Kemal Tahir Düşüncesinde Yerliliğin Sosyolojik Dayanakları”, *Sosyologca*, 9/17, (2022).
- Kaplan, Ramazan, “Kemal Tahir’in Sağırdere Romanında Köylülerin Dünyası”, *Çankırı Araştırmaları Dergisi*, 2/2, (2007), s. 217-220.
- Karakaş, Mehmet, “Bozkırdaki Çekirdek: Köy Enstitüleri Tartışmalarına Farklı Bir Bakış”, ed. Ertan Eğribel-U. Özcan, *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına* içinde Kızılelma Yayıncılık, 2003, s. 43-67.
- Kayalı, Kurtuluş, “Kemal Tahir’in Durumun Farkında Olan ve Olmayan Takipçileri”, *Türkiye'nin Ruhunu Arayan Adam: Kemal Tahir*, Hece, 16/181, (2011).
- _____, “Kemal Tahir’in Düşünsel Farklılığı Konusunda Birkaç Tespit”, ed. A. Öz, *Kemal Tahir Kitabı: Bir Aydın Üç Dönem*, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2021, s. 23-34.
- _____, *Kemal Tahir'in Entelektüel Portresi*, Ketebe, İstanbul 2023.
- _____, “Kemal Tahir’de Köy ve Köylülük”, ed. E. Eğribel-U. Özcan, *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına*, Kızılelma Yayıncılık, 2003.
- Kojeve, Alexander, *Hegel Felsefesine Giriş*, çev. Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.
- Köroğlu, Erkal, *Türk Romanında Köy Enstitüleri Olgusu Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu 2019.
- Makal, Mahmut, *Köy Enstitüleri ve Ötesi*, Literatür, İstanbul 2009.
- Naci, Fethi, *100 Soruda Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*. Gerçek Yayınları, İstanbul 1981.
- Swartz, David, *Kültür ve İktidar*, çev. Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- Tahir, Kemal, *Bozkırdaki Çekirdek*, İthaki Yayınları, İstanbul 2016.
- _____, *Büyük Mal*, İthaki Yayınları, İstanbul 2015.
- _____, *Devlet Ana*, İthaki Yayınları, İstanbul 2017.
- _____, *Esir Şehrin İnsanları*, Adam Yayınlar, İstanbul 1993.

- _____, *Hür Şehrin İnsanları*, İthaki Yayınları, İstanbul 2019.
- _____, *Karılar Koğuşu*, İthaki Yayınları, İstanbul 2016.
- _____, *Körduman*, İthaki Yayınları, İstanbul 2019.
- _____, *Köyün Kamburu*, İthaki Yayınları, İstanbul 2006.
- _____, *Notlar/Batılama*, ed. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul 1992.
- _____, *Notlar: Sanat-Edebiyat 2*, ed. Cengiz Yazoğlu, İthaki Yayınları, İstanbul 2016.
- _____, *Notlar/Sosyalizm, Toplum ve Gerçekçilik*, ed. Cengiz Yazoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul 1992.
- _____, *Rahmet Yolları Kesti*, İthaki Yayınları, İstanbul 2016.
- _____, *Sağırdere*, İthaki Yayınları, İstanbul 2016.
- _____, *Yediçınar Yaylası*, İthaki Yayınları, İstanbul 2016.
- _____, *Yol Ayrımı*, İthaki Yayınları, İstanbul 2020.
- _____, *Yorgun Savaşçı*, İthaki Yayınları, İstanbul 2016.
- Tek, Akın-Dulkar, Süleyman, "Türkiye'nin Eğitimde Modernleşme Süreci Aralığından Bozkırdaki Çekirdek Romanına Bakış: Köy Enstitüleri", *Talim*, 4/2, (2020), s. 45-54.
- Tonguç, İsmail Hakkı, *Canlandırılacak Köy*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2021.
- Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri*, Altınordu Yayınları, Ankara 2020.
- Yazoğlu, Cengiz-Baykan Sezer, "Önsöz", *Notlar: Sanat-Edebiyat 2*, İthaki Yayınları, İstanbul 2016, s. 1-4.
- Yavuz, Nevzat, *Kemal Tahir'in Siyasal ve Toplumsal Görüşleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara 2000.
- Yılmaz, Alkan, "Bozkır Romanlarında Köy Enstitüsü" *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16/29, (2015), s. 309-338.
- Yılmaz, Ali, "Tarihsel Gelişimi Bağlamında Köy Enstitüleri (1940-1954)", *Asya Studies*, 7/24, (2023), s. 339-352.
- Elektronik Kaynaklar**
- Armağan, Mustafa. [mustafaarmagan]. <https://twitter.com/mustafarmagan/status/151.576.2849385168897> [Erişim tarihi: 17.04.2023]
- Atay, Oğuz. "Kemal Tahir ve Doğu-Batı Sorunu", <http://kelimelerintozu.com/kemal-tahir-ve-dogu-bati-sorunu-oguz-atay/> [Erişim tarihi: 20.04.2022]
- "Beş romancı tartışıyor." <https://t24.com.tr/k24/yazi/bes-romanci-tartisiyor,119>. [Erişim tarihi: 20.04.2022].
- Beşer, Mustafa Sabri. "Köy enstitüleri sevdası nereden geliyor?" <https://twitter.com/msbeser/status/151.674.4666288381956>. [Erişim tarihi: 20.04.2022]
- Köy Enstitüleri Kanunu, (1940, 17 Nisan) *T.C. Resmi Gazete*, (4491). <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4491.pdf>, [Erişim tarihi: 20.04.2022].
- İnce, Özdemir, (2007, 29 Nisan), "Köy Enstitüleri ve Kuyruk Acısı", *Hürriyet*, <https://www.hurriyet.com.tr/koy-enstituleri-ve-kuyruk-acisi-6426428>, [Erişim tarihi: 20.04.2022].
- "Köy Enstitüleri". https://twitter.com/search?q=k%C3%B6y%20enstit%C3%BCleri&src=typed_query, [Erişim tarihi: 20.04.2022].

KEMAL TAHIR'S ALLEGORY OF MODERNIZATION: *THE SEED IN THE STEPPE*

Atalay GÜNDÜZ*

This study explores Turkish social realist novelist Kemal Tahir's (1910-1973) Bozkırdaki Çekirdek (The Seed in the Steppe) (1967) in the light of Bourdieu's key concepts such as habitus, field, game, capital, illusio and doxa. The essay attempts to review Tahir's novel as an allegory of the challenges of Turkish modernization. From the very beginning of his writing career, Tahir challenged the hegemonic ideas of his time. As a Marxist writer, the novelist problematizes the problematic sympathy of the contemporary left intellectuals for the Village Institutes (1940-1953).

One of the pressing challenges facing the newly emerging nation was to educate a population living mainly in rural areas. Out of fifty thousand villages, only five thousand had any kind of a school building, fewer had teachers since some of the villages that have school buildings did not have a teacher. The construction of railways and highways, industrial investments and agricultural investments, and the payment of Ottoman debts prevented the Republic of Turkey from allocating sufficient resources to the educational revolution. One of the challenges was to convince the teachers to stay in villages. To solve this problem, the Ministry of Education came up with a plan, recruiting bright students from village primary schools. These candidates were to be trained to teach children, lead the farmers in the village by introducing new agricultural technology and act as a representative of the state. Students at the village institutes did not only study their academic subjects and pedagogy, but were also trained in agriculture, carpentry, health care, economics, music, drama and so on.

The project which was started by the second president İsmet İnönü in 1940 proved to be unpopular with the villagers they aimed to enlighten. When free elections were introduced in 1946, even their patron, President İnönü found it hard to back the institutes. The new Democrat Party took over the power in 1950 and the institutes could survive only three years in their rule. Ten years after its dissolution, leftist movements invented a myth of the institutes arguing that Turkey could solve most of its problems only with the education method implemented in the institutes.

* Assoc. Prof., Dokuz Eylül University Faculty of Letters, Department of Translation and Interpreting, İzmir / Turkey, atalay.gunduz@deu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0325-5191

In the novel, the symbolic, economic, religious, social, and political capital owners engage in the battle of position. The new institute was built at a point that pushes the boundaries of the fictional Şirin village. Those dominating the micro-field of the village stage an active resistance against this modern state institution as it threatens their basic accumulations of capital. In this context, reading Tahir's novel as an allegory of the challenges of Turkish modernization provides us with a new perspective. The title of the novel "The Seed in the Steppe" can be viewed as the author's criticism of the modernist's perception of the villagers as an underdeveloped community that need a founder. On the contrary, the novel tries to describe how advanced and complex the strategies and the social habitus of the villagers are.

Modernizers aim to activate the potential of the village through modern institutions such as the school. Yet the new institutions stepped on already occupied fields where the traditional position keepers are disturbed by the intruding modernizers. According to the state's reckoning eighteen-year-old village institute graduates would go back to villages that they come from, introduce modern views and techniques aside from their essential mission, teaching children. Yet economically, socially, physically dominant position holders in the established order would do anything to protect their positions. Modernizers who take the initiative with the illuio of an ideal, are effective so long as they have the backing of the political power. On the other hand, the capital accumulation and game feelings of the capital owners of deeply rooted traditional structures are so powerful that the actors in the field of education are often weak and helpless in the battle of position.

Bourdieu's field theory gives us a great opportunity to read Tahir's novel since the city, town and village as social spaces of interaction are the places where games are played in the novel. Agents with illuio, faith and stakes in the game invest in proportion to their commitment to the game. Whether an agent is to be taken into the game is determined by certain capitals required in the field. In every field, there are power positions that have been held by the right capital owners. Since the capital accumulation of those who have just succeeded in entering the game is low, the desire to gain room in the game is perceived as a threat by the former capital holders, thus incurring resistance. Tahir's novel suggests that the task imposed on the institutes is not compatible with the facts and therefore remains far from fulfilling its function. Although the institutes do not reach the desired success, still a synthesis is reached at the end of the novel.